

Asia: VN/24081/2023-OM-49

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi varmuusvankeuden käyttöönotosta ja elinkautisvankien vapauttamismenettelyn kehittämisestä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Hallituksen esityksen keskeiset ehdotukset ovat niin sanotun varmuusvankeuden käyttöönotto sekä elinkautisvankien vapauttamismenettelyä koskevan sääntelyn muuttaminen. Ehdotukset ovat sidoksissa toisiinsa sikäli, että varmuusvankeutta koskeva käsittely on esitetty tapahtuvaksi osittain vastaavalla tavalla kuin elinkautisvankien vapauttamista koskeva harkinta. Varmuusvankeuden käyttöönotto edellyttää myös yhdistelmärangaistusta koskevan lainsäädännön muuttamista.

Pirkanmaan käräjäoikeus on lausunut hallituksen esityksen taustalla olleesta arviomuistiosta eikä tässä yhteydessä ole tarvetta toistaa silloin esitettyä.

Kokemukset rikosasioista isossa käräjäoikeudessa tukevat käsitystä siitä, että rikoslainsäädännön kehittäminen on perusteltua varauduttaessa poikkeuksellista väkivaltaisuutta ilmentäviin rikoksiin. Pirkanmaan käräjäoikeudessa on viime vuosina käsitelty useita, julkisuudessaakin mittavasti esillä olleita rikosasioita, joissa teot ovat olleet laadultaan poikkeuksellisen törkeitä ja rikoksentekijät ovat ilmentäneet tahtotilaa kohdistaa väkivaltaa sattumanvaraisesti tekojen kohteeksi valikoituviin asianomistajiin. Tämänkaltaiset teot poikkeavat monessa suhteessa perinteisestä väkivaltarikollisuudesta. Teot antavat perustellun aiheen epäillä, että rikoksentekijät tulevat todennäköisesti syylistymään vastaaviin rikoksiin myös tulevaisuudessa.

Lainsäädännön uudistamiselle on ilmeinen tarve, joskin varmuusvankeuden käyttöönottoa voidaan pitää periaatteellisesti merkittävänä muutoksena Suomessa, jossa rikosoikeus on rakentunut niin sanotun tekorikosoikeuden perustalle. Varmuusvankeutta koskevassa harkinnassa otettaisiin huomioon ennen kaikkea rikoksentekijän henkilöön liittyviä seikkoja ja arviointi kohdistuisi tulevaisuuteen, sillä keskeistä olisi ennakoida vastaaviin rikoksiin syylistymisen todennäköisyyttä vankeudesta vapautumisen jälkeen.

Hallituksen esityksessä varmuusvankeus on kytketty yhdistelmärangaistukseen sikäli, että rikosseuraamuslaitos voisi tehdä syyttäjälle esityksen yhdistelmärangaistukseen tuomitusta rikosentekijästä varmuusvankeuteen määrittämiseksi. Varmuusvankeus tulisi harkittavaksi sellaisten tuomittujen kohdalla, jotka on määrätty suorittamaan pitkää määräaikaista vankeusrangaistusta vakavista väkivaltarikoksista.

Hallituksen esityksessä on esitetty nykymallista poiketen, että yhdistelmärangaistus voitaisiin määrätä myös rikosoikeudellisesti ensikertalaisena tuomittavalle. Tämän tulisi olla poikkeuksellinen vaihtoehto. Tästä syystä mahdollisuus on varattu vain niihin tilanteisiin, joissa tuomittaisiin yli kahdeksan vuoden vankeusrangaistus. Mahdollisuus ensikertalaisen yhdistelmärangaistukseen tuomitsemisesta on olennainen, koska tuomittu on saattanut syyllistyä useisiin äärimmäistä väkivaltaisuutta ilmentävään rikokseen joko yhdellä kerralla tai eri kerroilla niin, että häntä koskevat syytteet käsitellään yhtä aikaa tuomioistuimessa. Olisi seuraamusjärjestelmän kannalta kestävämpää, että syyteasian käsittelyaikatauluun vaikuttavat sattumanvaraiset syyt estäisivät yhdistelmärangaistuksen käyttämisen.

Hallituksen esityksessä on ehdotettu varmuusvankeuden määrittämiseksi menettelyä, jossa syyttäjä hakisi Helsingin hovioikeudelta varmuusvankeuteen määrittämistä rikosseuraamuslaitoksen esityksen perusteella. Ehdotusta voidaan pitää ongelmallisena useista eri syistä. Vaikka varmuusvankeuden tarpeellisuutta arvioidaan uusimisriskin perusteella, ei yhdistelmärangaistukseen johtaneita rikoksista voida pitää merkityksettöminä. Lakiehdotuksessa onkin mainittu yhtenä harkinnan kriteerinä ”rikokset, joihin tuomittu on syyllistynyt ennen yhdistelmärangaistukseen tuomitsemista tai sen jälkeen” (RL 2C:11a.1,2). Varmuusvankeutta harkitessaan hovioikeus joutuisi tukeutumaan aikaisempien rikosten osalta kirjalliseen aineistoon, kuten rikostuomioon. Rikosten laatua koskevalle arvioinnille on kuitenkin parhaat edellytykset silloin, kun rikoksia käsitellään syyteasian yhteydessä, jolloin esitetään tarvittavassa laajuudessa näyttö kyseisistä rikoksista teko-olosuhteineen ja kuullaan myös rikosentekijää tekoja koskevista motiiveista ja muista syistä.

Varmuusvankeuden jälkikäteiseen määrittämiseen liittyy tuomitun näkökulmasta huomattavia epävarmuustekijöitä. Yhdistelmärangaistukseen tuomittu joutuisi rangaistusta suorittamaan epätietoisena siitä, tullaanko myöhemmässä vaiheessa vaatimaan varmuusvankeutta, joka pidentää rangaistuksen suorittamista määrittämättömäksi ajaksi. Jälkikäteinen käsittely merkitsee myös päällekkäistä työtä sikäli, että hovioikeus joutuu teettämään uudelleen uusimisriskiä koskevan arvion, vaikka yhdistelmärangaistusta varten on jo jouduttu tekemään mielentilatutkimus tai vähintään uusimisriskiä koskeva arvio (ehdotettu OK 17:37). Varmuusvankeuden edellyttämä käsittely rikosseuraamuslaitoksessa ja uusimisriskiä koskevan arvion teettäminen ovat todennäköisesti aikaa vieviä menettelyitä, joiden seurauksena yhdistelmärangaistukseen tuomitun ehdonalaan vapautteen pääsy pitkittyy perusteettomasti, jos vaatimus varmuusvankeuteen määrittämisestä tulee hylätyksi.

Varmuusvankeutta koskeva harkinta olisi perusteltua kytkeä syyteasian käsittelyyn samassa yhteydessä, jossa harkitaan yhdistelmärangaistuksen määräämistä. Jos varmuusvankeudesta annettaisiin tässä yhteydessä alustava määräys, tätä koskeva asia voitaisiin ottaa tuomitun pyynnöstä uuden arvioinnin kohteeksi vankeusrangaistuksen suorittamisen loppupuolella, jolloin asia olisi luontevaa käsitellä Helsingin hovioikeudessa. Tätä vaihtoehtoa voidaan puoltaa sillä, että arviointikriteerit ovat pitkälti vastaavat kuin yhdistelmärangaistuksessa, käsittely voitaisiin suorittaa tuomioistuimen hankkiman uusimisriskiarvion perusteella ja yhtä aikaa niiden rikosten kanssa, jotka ovat antaneet aiheen epäilyyn poikkeuksellisesta rikosten uusimisriskistä.

Muilta osin on todettava, että hallituksen esityksessä on perustellusti päädytty määräämään mielentilatutkimuksen teettäminen harkinnanvaraiseksi yhdistelmärangaistusta koskevassa käsittelyssä. Kokemus on osoittanut, että mielentilatutkimusten tekeminen on pitkittynyt. Käytännössä mielentilatutkimusten tulokset on saatu käyttöön vasta noin kahdeksan kuukautta tutkimusta koskevan pyynnön esittämisen jälkeen. Järjestelmän toimivuuden kannalta on perusteltua pyrkiä karsimaan tutkimuspyyntöjä sellaisissa tapauksissa, joissa kattavan tutkimuksen tekemistä ei voida pitää välttämättömänä. Hallituksen esityksen voimaantulo merkinnee todennäköisesti jonkinlaista lisätyötä mielentilatutkimuksia ja uusimisriskiarvioita tekeville terveydenhuollon yksiköille, mikä pitäisi ottaa huomioon esityksen taloudellisia vaikutuksia harkittaessa. Mikäli näitä terveydenhuollon yksiköitä ei resursoida riittävästi, vaarana on, että myös mielentilatutkimukset viivästyvät entisestään, mikä pidentää käräjäoikeuksienkin käsittelyaikoja. Vastaava on todettava myös vankeinhoidon kannalta, koska hallituksen esityksen voimaantulo tulee todennäköisesti jollakin aikavälillä lisäämään pitkäaikaissankien määrää.

Lausunnon on valmistellut käräjätuomari Antti Tapanila.

Jaakkola Riku

Pirkanmaan käräjäoikeus - Käräjätuomari Antti Tapanila